

Læsestarten taget som gidsel af Læseundervisning A/S

I 1814 var loven om undervisningspligt en skolereform, der med rimelighed kunne begrundes i et ønske om bedre læse- og skrivekundskaber. Men i dag? Skal skolen i det 21. århundrede stadig være eneansvarlig for børns læseindlæring i et skriftsamfund, hvor alle voksne omkring barnet kan læse og skrive? Er skolen det eneste sted hvor der findes læse- og skrivekyndige? Er det med skolen som med kirken i middelalderen, hvor skrivekunsten blev dyrket bag klostrenes og latinskolernes tykke mure, isoleret fra det øvrige samfund?

I årtier har vi nu hørt, at skolens læseundervisning er den egentlige læseindlæring, hvor pædagoger og forældre i bedste fald kan forberede barnet til det store øjeblik. En rollefordeling som mellem cykelryttere og vandbærere. Og det billede bliver der normalt ikke sat spørgsmålstegn ved hverken af politikere, forskere, forældre eller pædagoger, og da slet ikke af de ansatte i Læseundervisning A/S: læseforskere, læsedidaktikere, dansklærere, læsekonsulenter, læsevejledere, læsepædagoger, skolestartpædagoger, testlærere, speciallærere, skolepsykologer, tale-/høre-pædagoger, læsebogsforfattere, skolebogsforlag, uddannelsesinstitutioner mfl.

Der ligger en kolossal magisk kraft gemt i skriftens historie tilbage fra runeristerens hemmelighedsfulde tegn og frem til vore dages ulæselige breve fra offentlige myndigheder. En inert og magt som gennem generationer har forbundet skriftsprog i vores bevidsthed med en særlig indsigt og viden som almindelige mennesker ikke har. Og den viden mener vi nu, at de læsesagkyndige har. De er nutidens lærde munke og skriftkloge, som ingen gør indsigelse imod, når de fastholder, at læsestarten varetages bedst af sagkyndige med den nødvendige pædagogiske og sprogteoretiske viden, altså foregår i skolens regi.

Men er læsestarten fortsat et ekspertområde? Ja, det mener de ansatte i Læseundervisning A/S. For, som en læseforsker skrev til mig, det er stadig sådan, at almindelige mennesker, forældre og pædagoger ikke har den nødvendige viden om sprogets lydsystem til at støtte og vejlede hensigtsmæssigt. Nej, mener jeg. Disse krav om en sprogteoretisk viden hos den voksne bygger på en præmis, der siger, at begynderlæseren skal lære at læse som i skolen, bogstav for bogstav og lyd for lyd ad en teknisk-alfabetisk vej, frem for at blive inddraget i hjemmets daglige brug af skriftsproget på linje med alle andre vigtige ting, forældrene finder det naturligt at vise barnet og fortælle om.

Skolens unødvendige sprogvidenskabeliggørelse af læsestarten har således afholdt almindelige mennesker fra at inddrage børn og børnebørn afslappet og uformelt i læse- og skrivesituationer af frygt for at gøre noget forkert, tage barndommen fra dem eller give dansklæreren problemer i skolen. Og det på trods af en solid og omfattende forskningsbaseret viden om børn, der er begyndt at læse før skolen, uden at forældrene bevidst havde ønsket at lære dem det. I en undersøgelse af førskolelæsere jeg foretog i 2001, udgjorde de 102 personer, der var begyndt at læse før skolestarten, 15 % af dem, der havde fået udleveret et skema, men 37 % af svarpuljen. Så noget tyder på, at 15 - 20 % af en generation i al ubemærkethed kan være begyndt at læse før de kom i skole. Men hvordan har de lært det?

I undersøgelsen fortalte førskolelæserne om en uformel social praksis i hjemmet, den såkaldte indkulturering, hvor forældrene havde udpeget ord for dem i oplæsningsteksten, ladet dem skrive med på indkøbssedler, fortalt dem, hvad der stod på skiltet i gadebilledet, skrevet ord for dem, som var i fokus her og nu osv. Forældrene havde med andre ord gjort skriften synlig og hørlig for barnet. For hvor talesproget bliver formidlet, når vi taler med barnet, bliver skriften først formidlet, når vi gør barnet opmærksom på skriftbilleder og fortæller, hvad 'der står'. Eller som det hedder

engelsk, what 'it says'. Hvis skriftsproget ligesom talesproget skal bruges meningsfuldt og med et formål sammen med børnene, må vi bruge skriftord og ikke løsrevne bogstaver og lyde. Det svarer til, at brint- og iltatomerne i et vandmolekyle ikke kan bruges til at slukke tørsten eller ilden, for kun vandmolekylerne kan det vi forventer af vand, og kun ordene kan det, vi forventer af sprog.

Men for skriftsprogets vedkommende fik vi først disse 'molekyler' i 1200-tallet, da den latinske skrift fik indført adskillelse mellem de skrevne ord! Det betød, at en ny kode nu var føjet til udtalekoden bogstav-lyd, nemlig koden skriftord-betydning. Men læseundervisningen fortsatte ufortrødent med bogstav-lydkoden som læsestart frem for meningsfulde og relevante skriftord. Tidligere kunne dette naturligt nok forklares med manglen på skriftsprog uden for bøgerne. Men i dagens fuldtudviklede skriftsamfund er det ikke ligefrem skriftbilleder vi mangler! Det intense nærvær af skriftsprog overalt i samfundet betyder, at barnets muligheder for sammen med opmærksomme, læsende og skrivende mennesker at møde og få demonstreret skriftsproget overtalt i dagligdagen, hjemme og i nærmiljøet, er større end nogensinde tidligere i historien. Er vi tilstrækkeligt opmærksomme på disse muligheder og åbne over for at bruge dem? Eller overlader vi fortsat den skriftlige side af barnets opdragelse til Læseundervisning A/S med udsigt for barnet til flere og flere år i skolen?

Hvis vi i fremtiden skal modvirke nogle af de problemer, som den øgede skriftliggørelse af samfundslivet har skabt for hver sjette af den voksne befolkning, er det nødvendigt at tænke i helt nye baner og erstatte den anakronistiske læsestart i 1. klasse med en mere afslappet holdning til muligheden for at lade skriftsproget indgå lige så naturligt, meningsfuldt og integreret i førskolebarnets liv, som det lærer at tale, spise, tage tøj på, børste tænder og gå rigtigt over gaden.

Kjeld Kjertmann, ph.d

Tidligere lektor i dansk sprog og læsning ved DPU